

SZABÓ ISTVÁN:
AGRÁRFORRADALOM A VIHARSAROKBAN
(1945–1947)

Akadémiai Kiadó, Bp. 1976.

A „látóhatárnak az a része, ahonnan a vihar, a zivatar szokott jönni”: a népi szólásmondás szerint ez a viharsarok. A címben szereplő Viharsarok azonban egy tizedországnyi régiót jelent a Tisza, a Maros, a Körösök közén. Legfőképpen pedig a rajta élő embert, akit sorsának zaklatottsága, történelme egyként a társadalmi viharok bugyrába kötött. Forrongó hagyományú falusi szegénységet, amelynek hajdani szociális drámáját lázító kiáltványként Féja Géza könyve, a Viharsarok örökítette át az utókor emlékezetébe.

Szabó István most arra vállalkozott, hogy személyes tapasztalatot és élményanyagot, a módszeres kutatás és elemzés eredményeit összesítve írja könyvvé a Viharsarok 1945. évi földreformjának: e föld népe mindig reménytelennek tetsző álma egyetlen-egyszeri valóra változásának hiteles történetét. Ehhez azonban három évtized távlatából újra végre kellett hajtania a földosztást. Rekonstruálnia kellett a történelmi előfeltételeket, egykori vágyakat és reális adottságokat. A reformként vezérelt agrárforradalom egészét a Viharsarokban. S tennie kellett mindezt úgy, hogy világosan kitesse: a dokumentumoké, a tényké, a dolgok logikájáé az első szó, mellette a hajdanvolt földosztó lelkesedésnek és élményanyagok háttérben kell maradnia; szinte a rideg statisztikai adat- és más tényanyag életszerűsítő statisztériájaként. Lebilincselő az az elszántság, ahogy Szabó István a rekonstrukciót végzi, s az a szigorú önfegyelem, ahogy maga helyett tényeket beszél. Megnyerő az is, hogy kelletlenül nem aktualizál. Mindez persze eleve elengedhetetlen akkor, ha mintegy három évtized s még nagyobb horderejű változások távlatából végzi valaki, mint szerző is, a szembesítést.

Ez a szembesítés eredményes. Igaz, a könyv az addigi kutatásokhoz képest nem hoz alapvetően, ill. lényegileg eltérő eredményt. Ennek megfelelően a végső konklúziók is kellően összecsengenek. Szabó könyvében azonban az agrárátalakulás képe és 1945–47 között egész menete a Viharsarokra összpontosul, s ez önmagában is nívó. Ebben láthatjuk legfőbb tudományos jelentőségét is. Más feldolgozásokhoz képest ebből következik a bizonyos mértékig eltérő tematikai súlypontozás, a regionális, a helyi – történeti, gazdasági, társadalmi – adottságokra, sajátosságokra összpontosított külön figyelem, aminek végeredménye viszont az általánosnak már szükségképpen azt a sajátos vetületét adja, amelyik az egésznek csak úgy igazi része, ha az feltárás tekintetében részként egész, vagyis lényegében teljes. Az Agrárforradalom a Viharsarokban ilyen munka. Ezért jelent valóban értékes hozzájárulást, árnyaló, összképet teljesítő ismereti gazdagodást az addigi eredmények körében is.

Pedig a képlet, mit Szabó István követ és megvalósít, lényegében egyszerű. A bevezető sorok után közvetlen szinte előírászerű: a felszabadulás előtti korszak birtok-, tulajdon-, tágabban földhasználati rendjének statisztikus rajza; rá 1945 előtt is kritikaként az ellen-tervek polgári, szociáldemokrata változata, a kommunista koncepció, végül a Márciusi Front, a népiek reformgondolása. A következő fejezetek gazdag anyagát „A földreform a demokratikus átalakulás elválaszthatatlan része”, „A földbirtok igénybevétele”, „Földigénylés, földosztás, az igénylők harca a földért”, végül pedig – az utolsó fejezetet – „A földreform eredményeinek védelme és befejező szakasza” gondolatkörök és címek köré szervezi. A vizsgálatra vállalt témakörök keretében részletesen szól mind a földreform előkészületeiről és menetéről, mind pedig a termelő munkáról és a földreform politikai, társadalmi, gazdasági eredményeiről.

Az első fejezetekben egészében jól érzékelhető képet kap az olvasó a Viharsarok gazdasági, társadalmi sajátosságairól, forradalmi múltjának történeti, szociológiai okairól, de arról a kortörténeti előnyről is, hogy első volt az ország felszabadított régiói között. A földért folyó harc itt – ebből következően is – korábban indult. Orosházán pl. a Kommunista Párt már 1944. okt. 9-én bejelentette, hogy a földmunkásság akaratának megfelelően a nagybirtok felosztása mellett foglal állást. Ugyanezen az ülésen Vas Zoltán, mint „a Szovjetunió küldötte” is bátorítólág hangsúlyozhatta: „A kolhozok a Szovjetunióban kitűnően beváltak, de mivel a magyar földmunkásság földet akar, elosztjuk közöttük a nagybirtokot.”

A következő fejezetekből azonban az is kiderül, hogy nemcsak az előkészületek zajlottak gyorsabban, de a földek szétosztásának munkája is jóval korábban indult, mint másutt az országban. Ennek jó előiskoláját jelentette az elhagyott ingatlanok betakarítás céljából haszonbérleti formában történő ideiglenes igénybevétele vagy az ugyancsak 1944 végén és 1945 elején hasonló céllal öntevékenyen létrehozott ún. „szükség-termelőszövetkezetek”. A terménybetakarítás és a termelés megindítása érdekében munkálkodva a szegényparasztság jelentős mértékben „már figyelmen kívül hagyta a régi tulajdonosi viszonyokat” – írja Szabó István. „Ebben a szükség teremtette helyzetben – teszi hozzá – új ’tulajdonosi jog’ keletkezett, amelyre építve megkezdték a nagybirtok vagyonának szétosztását. Mindenki annyit kapott belőle, amennyit betakarított.” Ez is a rákövetkező hatalmas kisajátítási processzus irányába hatott. A kedvező politikai feltételek jelentős szerepet játszottak abban, hogy a Viharsarokban már a földosztásról szóló rendelkezések előtt „létrejttek azok a feltételek, amelyek a régi nagybirtokrendszer gyors felszámolásához, a reform végrehajtásához a legszükségesebbek voltak”. Ebből következett, hogy a földek tényleges felosztásának nagyon fontos, bizonyos értelemben döntő szakasza még a földbirtokrendezés megyei szerveinek létrejötté, ill. munkájuk megindulása előtt lezajlott. Ez később átmenetileg különböző hevességű összeütközésekhez vezetett a földosztás falusi és megyei szervei között. Noha ennek igazi oka az igénylők nagy száma s a felosztható föld elégtelensége volt. A forradalmi hagyományokon túl mindenekelőtt ez indította a falusi szegénységet a rendeletileg szabott birtokhatárok leaszállítására, gyakorlati revíziójára is, ami helyenként nyilvánvaló összeütközésbe került az egykorú antifasiszta összefogás politikájával. Ezért figyelmeztette a Kommunista Párt a párt-szervezeteket és a földigénylőket egyaránt, hogy „ne löjjenek túl a célon”, ezért intett általában is: „A gazdagparaszt nem népellenes, mert rosszul bánt a béresével . . .” stb.

A figyelmeztetésnek azonban – legalábbis a Viharsarokban – csak részben lett egyidejűleg fogantatja. Szabó I. kimutatja, hogy Békés megyében a Földbirtokrendező Tanács már április elején mintegy 10 000 kat. holdra becsülte „a 100, illetve 200 kat. hold alatti, a törvényes rendelkezések ellenére igénybe vett területeket”. A Viharsarokban nagyon sok helyütt általános volt a törekvés a gazdagparaszti és maradványbirtokok (a kisajátított birtokok megmaradt részei) felosztására. Szerző ezt azzal magyarázza, hogy a földhiány a falusi szegénységet „a demokrácia, valamint a földreform-rendeletek adta lehetőségek kihasználására ösztönözte, jogainak harc és erőszak útján is érvényt akart szerezni”. A rendelkezések szegényparaszti értelmezése összeütközésbe került a földbirtokrendező szervek jogfelfogásával, s keserűséggé sűrűsödött, amikor a végrehajtás megyei és országos szervei sorra ítélték vissza a „jogtalanul” igénybe vett és kiosztott földeket. Így következett az első nagy földosztó rohamra, avagy forradalmi viharra reformszerű torlódás, a végleg nem rendezett ügyek halmozódása, részleges revízió és részleges szentesítés. Az 1946. évi IX. tc. túlnyomó részben legalizálta a szegényparaszti foglalásokat, de az 50 hold alatti paraszti birtokokat visszaítélte régi tulajdonosaiknak. Már 1946-ban újra kezdődött a földbirtokok igénybevétele, rövid átmenet után 1946–47-ben tovább folytatódott a harc a földért. Az utóvédküzdelmekkel, a földreform befejezésével, a kártalanítás, megváltás számos kérdésével, az újbirtokosok támogatásával, termelőmunkájával, helyzetével a munkának ugyancsak fontos fejezetei foglalkoznak.

Külön értéke a könyvnek, hogy tartalmilag teljességre törekedve gazdag dokumentum- és találó példaanyagra épít. Ez életszerű közelségbe hozza a tájat, az embert, a földért csatázók táborát, szövetségeseit, ellenfeleit. Megfosztja az eseményeket a hamis egyöntetűség látszatától, de teljessé és földönjáróvá teszi a viharsarki agrárforradalom képét. Szabó István könyve alapján el tudjuk fogadni, hogy valahogy a leírtak szerint zajlott a földkérdésben az osztályháború, amely itt az átlagosnál jóval radikálisabb volt, de mint az országos maga is szervesen a békeidők első megszabású hadműveletének kereteibe illeszkedett.

Szakács Sándor